

Radosław Skrycki

Glossa do "Przeglądu chronologicznego źródeł ikonograficznych do dziejów Chojny"

Rocznik Chojeński 2, 313-317

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

GŁOSA DO PRZEGLĄDU CHRONOLOGICZNEGO ŹRÓDEŁ IKONOGRAFICZNYCH DO DZIEJÓW CHOJNY

Kiedy trzy lata temu dokonywałem chronologicznego przeglądu wizerunków Chojny, odnotowałem istnienie widoku miasta z połowy XVIII wieku, do którego wówczas nie dane było mi dotrzeć, a który w przyszłości miałem nadzieję odnaleźć¹.

Po kilku latach zapowiadane zamierzenie udało się zrealizować. Przy okazji odnalazłem oryginał widoku kościoła Mariackiego, o którym także pisałem w powyższym artykule, powołując się jednak na jego reprodukcję w chojeńskim *Die Kunstdenkmäler...*². Jak się okazało, zamieszczony tam wizerunek był niekompletny. W obu przypadkach pomocny okazał się opublikowany niedawno katalog ikonografii brandenburskiej Iris Berndt³.

¹ Zob. R. Skrycki, *Źródła ikonograficzne do dziejów Chojny (do 1945 r.)*. Przegląd chronologiczny, w: *Chojna i okolice na przestrzeni wieków*, red. R. Skrycki, Chojna-Zielona Góra 2007, s. 91, przyp. 13.

² Tamże, s. 93 i przyp. 20.

³ I. Berndt, *Märkische Ansichten. Die Provinz Brandenburg im Bild der Druckgraphik 1550–1850*, Berlin 2007. W katalogu znajduje się informacja o kilku kolejnych widokach, z których jeden, znany

Pierwszy z widoków to miedzioryt autorstwa znanego berlińskiego rytownika i wydawcy Johanna Davida Schleuena, wykonany ok. 1750 roku (ryc. 1)⁴. To zdecydowanie najzobowiązujący z osiemnastowiecznych widoków Chojny, przynoszący też sporą ilość informacji nie tylko o samej zabudowie miasta (ta ukazana jest nieco wyidealizowana) ale i jego otoczeniu i życiu codziennym.

Panorama bezpośrednio nawiązuje do widoku Buscha / Kehrberga z 1724 roku⁵. Wszystkie ważniejsze budowle oraz mury miejskie pokazane są za nim; jednak dzięki podniesieniu perspektywy możemy „zajrzeć” do wnętrza miasta i tu już mamy nieco więcej informacji niż na poprzednim. Widzimy gęstą zabudowę a w pewnych miejscach możemy nawet wyróżnić bieg ulic. Jednak najciekawsze wydają się być okolice i z dużą pieczołowitością przedstawione sceny rodzajowe. I tak na pierwszym planie, w cieniu rozłożystego drzewa na niewielkim wzniesieniu widzimy odpoczywającego mężczyznę z kosą, który rozmawia z dwoma innymi, przy czym jednego z nich możemy zidentyfikować jako myśliwego. Za nimi, poniżej znajdują się stodoły o ryglowej konstrukcji oraz szpital św. Jana (nie podpisany, ale identyfikowalny za Buschem). Obok stodoł dobrze utrzymane i otoczone drewnianym płotem ogrody. Obrazu dopełniają sceny rodzajowe: zwożenie siana i grzęznąca na bezdrożach kareta. Topografia dopełnia zamykająca od północy perspektywę (za miastem) góra *Lindberg*. Co ciekawe, usunięto z widoku kaplicę św. Jerzego, która u Buscha zamykała kompozycję z prawej strony. W prostej ramce,

autorce jedynie z katalogu aukcyjnego, jest niezwykle ciekawy. To tzw. *Souvenirblatt*, na którym znajduje się ogólny widok miasta z Góry Przemysłowników (?) oraz 16 jego fragmentów w bordiurze (m.in. gimnazjum, ratusz, bramy miejskie i in.). Autorem litografii jest F. Müller, zapewne ten sam, który zdykował z natury opisane niżej ruiny wieży kościoła Mariackiego. Drugim wymienionym (a także zreprodukowanym) jest widok kościoła Mariackiego. To niewielki drzeworyt sztorcowy, jedyny znany do tej pory, który został opublikowany w wydawanym w Chojnie i Berlinie *Deutscher Volkskalender*, którego pierwszym redaktorem był znany niemiecki artysta F.W. Gubitz.

⁴ *Prospect der Königl. Preussl. Stadt Königsberg in der Neumark*, Staatsbibliothek zu Berlin (dalej: SBB) Kart. Y 26483.

⁵ R. Skrycki, dz. cyt., s. 90–91 oraz ryc. 3.

w prawym górnym rogu, dano opis 11 budowli oznaczonych indeksami liczbowymi. Tytuł, francuską manierą, został „ściągnięty” z pola widoku i przeniesiony pod dolną ramkę.

Drugi z widoków, wcześniej opublikowany w *Die Kunstdenkmäler*, obejmuje niewielki wycinek miasta i koncentruje się na ukazaniu zawalonej wieży kościoła Mariackiego ze strony, z której najlepiej można było oddać charakter katastrofy.

Kiedy w 1842 r. rozebrano szczyt wieży, runęła ona w następnym roku, niszcząc przy okazji kaplicę św. Anny. Należało więc ją zburzyć i odbudować na nowo w latach 1859–61. W takiej formie utrzymała się do 1932 r., kiedy to po raz kolejny zmieniono jej szczyt. Projekt odbudowy wykonali Friedrich August Stüler i August Soller (ponoć nanosił nań osobiście poprawki sam król Fryderyk Wilhelm IV).

Autorem rysunku był bliżej nie znany F. Müller, zaś litografia tonowana została wydana przez berlińską drukarnię Winckelmanna i Synów nakładem J. Storcha (ryc. 2)⁶. Ujęcie kościoła od strony zachodniej, zza murów miejskich, doskonale oddaje skalę zniszczenia wieży. Straciła barokowy hełm, znacznie obniżając wysokość. Osunięcie się częściowo zachodniej i południowej ściany odsłoniło belkowaną konstrukcję wieży. O tym, że rysunek robiony był tuż po wydarzeniu, wskazuje fakt, iż belki są jeszcze w bezładzie, zaś pośrodku wysokości znajduje się dzwon, który spadając, zawiesił się na belkach.

⁶ *Ruine des am 2ten Juni 1843 eingestürzten Turmes der St. Marien-Kirche in Königsberg i.d. N^M*, SBB Kart. Y 26485.

Ryc. 2 Kościół Mariacki z zawaloną wieżą według rysunku F. Müllera, litografia tonowana, 1843 (ze zbiorów berlińskiej Staatsbibliothek, Kart. Y 26485), wymiar oryginału (w ramce) 271 × 212 mm.